

Zaključki 3. slovenskega kongresa o vodah

Pripravila: **dr. Lidija Globevnik, predsednica organizacijskega odbora**

Datum: 8. november 2023

Oktober 2023 se je na Ptujju odvil **3. slovenski kongres o vodah**, na katerem je več kot 200 strokovnjakov z različnih področij razpravljalo o vodah, njihovem upravljanju in pomenu za razvoj in varnost. Kongres so organizirala nacionalno povezana strokovna društva in združenja iz naravoslovne, družboslovne, humanistične, inženirske in tehnološke sfere. Strokovnjaki so kritično razpravljali o rabi, varstvu in urejanju voda. To je še posebej pomembno z vidika družbenega razvoja, ki so ga izzvale katastrofalne poplave avgusta 2023. Za vsako nadaljnje razmišljanje je bistveno, da razumemo vzroke za velike poplavne škode, saj jih bomo na tej osnovi v prihodnje lahko bolje preprečevali. Znova smo bili opozorjeni, da so rečne poplave, ko se jim pridružijo tudi plazovi in veliki zdrsni hribin ter donosi zemeljskega in drugega materiala v struge, lahko za družbo katastrofalni.

Udeleženci kongresa so bili soglasni, da poplav ne moremo preprečevati. Preprečimo ali vsaj zmanjšamo pa lahko prihodnje poplavne škode. Obnova po poplavah in naše prihodnje upravljanje voda naj bo čim bolj prilagojeno naravnim razmeram, ko bi se hkrati zadovoljevale tudi potrebe po vodi in podpirale pomembne ekološke in naravovarstvene vrednosti vodnega in obvodnega prostora, ki bi omogočale nadaljnji družbeni razvoj.

Glavne ugotovitve in poudarki kongresa:

POPLAVE, SUŠE IN PROSTORSKO NAČRTOVANJE

1. Pri intervencijskih delih in pripravi programov obnove po poplavah **ni zaznati celovitega pristopa in dolgoročnosti**. Ta bi morala biti usmerjena vsaj do leta 2050, če ne celo do leta 2100. Sedanje rešitve lahko tako kot »prejšnje«, ki so postale vzrok velikim poplavnim škodam, hitro spet postanejo problem.
2. **Manjka dobra analiza vzroka nastanka poplavnih škod, ki so posledica dogodka na dan 4. 8. 2023**: veliko poplavnih škod je nastalo tudi zaradi neustrezno ali nelegalno pozicioniranih in/ali zgrajenih objektov in ureditev ter neodgovornega in neustreznega obnašanja v rečnih koridorjih in na poplavnih površinah. Vzroki za škodo: a) na hudourniških, vodnih in priobalnih zemljiščih se ne izvaja popolnega »gozdnega reda« (odstranjevanje padle drevnine); b) nedovoljene gradnje na priobalnem pasu in vodnem zemljišču, ki so omejele pretočnost, preusmerjale tokove; c) neustrezno izvedene dovoljene gradnje na poplavnih površinah; d) nepripravljenost na grožnje poplav (objekti v območju preostale poplavne nevarnosti), zavest o visoki varnosti in velika ranljivost (industrijski objekti na nekdanjih poplavnih površinah ali starih strugah, ki so vedno v nekem tveganju nastanka poplav).
3. **Potreben je temeljit premislek o drugačnih načinih zagotavljanja poplavne varnosti v prihodnje ter načinih dolgoročnega zmanjševanja ranljivosti objektov in ljudi na poplave**. Skrbi nas, da o tem usmerjene politične razprave, kaj šele širše družbene in interdisciplinarne razprave, ni. Obdobje intervencij, ko se izvajajo izredni ukrepi za odvratanje neposredne nevarnosti za življenje ali zdravje ljudi ter premoženja, je predolgo in ne služi samemu namenu instituta intervencij. Na terenu se izvajajo mnoge dolgoročno naravnane rešitve, ki so lahko zelo nepremišljene in nestrokovne. Struge rek so glede na stanje pred poplavami marsikje zožane in prekomerno utrjene. Dno rek je lahko tudi preveč poglobljeno, saj se je iz rečnega dna odzema material za gradnje. Obstajajo tveganja, da take rešitve povečujejo poplavno nevarnost dolvodno ter niso primerne za zagotavljanje hidrodinamičnega ravnovesja daljših odsekov strug. Ugotavljamo, da se doktrina »dati rekam več prostora« nikakor ne zrcali v obstoječih intervencijskih rešitvah, kaj šele v političnih razpravah. Pričakujemo, da se ne bo odražala niti v prihodnjih programih obnove in razvoja. Za to je potreben interdisciplinarni pristop in kolektivno razmišljanje ter odločanje.
4. **Prihodnje obnove rečnega prostora naj se ravnajo po načelu sonaravnih ureditev**. Take ureditve so možne le, če so razlívne površine hidrološko in prostorsko povezane s strugami in podpirajo hidrodinamično ravnovesje reke na daljših odsekih. V tem kontekstu tudi ni nobene

odločitve o tem, katere vodne in stanovanjske objekte je smiselno obnoviti v prvotno stanje oziroma katere stanovanjske objekte je treba »preseliti«. Politiki sicer izjavljajo, da te odločitve niso politične, ampak strokovne. Politiki s takimi izjavami »prelagajo svojo odgovornost na stroko«. To kaže na globoko nerazumevanje politikov o svojih pristojnostih in odgovornostih. Stroka sicer izdela analize tveganja in naredi analizo stroškov ter koristi variant obnov, ne more pa odločati, saj zato nima pristojnosti. Pristojnost za to imata le zakonodajalna in izvršna oblast ter sami lastniki.

5. Sonaravno urejanje vodotokov in voda, ki udejanja doktrino »vodi dati prostor«, je **tudi javni interes**, ki je zapisan v NUVih in v načrtih ter strategijah EU zelene politike (na naravi temelječe rešitve, strategija varstva biodiverzitete). Take ureditve namreč **upoštevajo naravne zakonitosti na način, da zagotavljajo doseganje ciljev, za katere smo se dogovorili**. Uporaba samo naravnih elementov še ni sonaravna ureditev, saj ni nujno, da ureditev »deluje«. Pri urejanju voda, še posebej sedaj po poplavah, govorimo o nujnosti vzpostavljanja »hidrodinamičnega ravnovesja« med naravnimi morfološki procesi in vodarskimi ureditvami; potrebna je identifikacija odsekov glede tipa ureditev v obstoječem prostoru in prostorskih možnosti. Identifikaciji sledi izdelava akcijskega programa obnove. Udeleženci kongresa ocenjujemo, da takih identifikacij še ni. Vsebin programa obnove ne poznamo. Domnevamo, da dokumente obnove, ki jih pripravljajo državne inštitucije, ne slonijo na interdisciplinarnem pristopu in niso plod celostnega pristopa. V tem smislu v Sloveniji zaznavamo velik demokratični deficit. Ta nastaja zaradi 4-letnih mandатов politikov v Državnem zboru. Taka politika **ni zmožna slediti dolgoročnim družbenim interesom in presojeti dolgoročnih posledic svojih odločitev**.
6. Suša v letu 2022 in njene posledice so po mokrem poletju 2023 skoraj pozabljene, vendar jo je prav tako treba redno obravnavati v sklopu ukrepov za obvladovanje posledic podnebnih sprememb. Najbolj neposredno je opazna na površinskih vodah (suhe struge in prekomerno segrevanje vode v njih), najbolj pa jo občutimo ob pomanjkanju pitne vode in v kmetijstvu. Reševanje suše je deloma mogoče z večjim zadrževanjem vode, vendar nimamo državne strategije, kje, kako in kdaj to doseči. Sedaj v Sloveniji zadržimo le 1 % odtekle vode.
7. V prostorskih postopkih za vodne (in tudi vse ostale) objekte in ureditve je treba najti način, da se vrnemo k osnovnim principom prostorskega načrtovanja: določiti strateške interese in cilje, izvajati usklajevanje med deležniki in odločanjem odločevalcev, upoštevati celostno urejanje prostora in primere dobre prakse. Dosledno je treba upoštevati te principe, ki bodo v okviru obstoječe zakonodaje in organizacije vodarstva uresničili »vračanje prostora vodi«.

STANJE, VARSTVO VODA IN BIODIVERZITETA

8. **Prepoznavamo večji implementacijski deficit na področju zakonodaje varovanja vodnih virov (mnogi vodni viri za oskrbo s pitno vodo niso zavarovani)**, rečnih in morskih nadzornikov (nimajo pooblastil za izdajanje odločb o prekrških, čeprav imajo vse potrebne kvalifikacije in licence), določitve ogroženih poplavnih območij ter ureditve problema industrijskih naprav na vodovarstvenih območjih.
9. Pri poplavah avgusta 2023 se je izkazalo, **da potrebujemo rezervne vodne vire in njihovo zaščito ter imeti odporno komunalno infrastrukturo**; pri tem je pomembno začeti z implementacijo **politike gradnje objektov in ureditev, odpornih na poplave**.
10. **Voda je ključni element zeleno-modre infrastrukture v mestih**, s katero tudi zmanjšujemo poplavno ogroženost mest; ta je del odvodnje padavinskih voda in zalednih voda; potrebujemo standard projektiranja kanalizacijskega sistema in upravljanja zalednih voda.
11. Podzemne vode imajo tudi visoko biodiverzitetu, zato je treba spremljati tudi njihovo ekološko stanje. Organizmi so namreč nosilci procesov in najbolj odražajo stanje okolja, **ranljivost podzemnih organizmov na spremembe okolja pa je še posebej velika**. Problematično je tudi njihovo kemijsko stanje na nekaterih lokacijah v Sloveniji. O novodobnih onesnaževalih premalo vemo, zato tudi ne vemo, kako delujejo na organizme. Raziskave podzemne vode so zato zelo nujne. Velik pomen ima tudi izobraževanje o pomenu podzemnih voda.

CELOVITE REŠITVE, INTERDISCIPLINARNOST IN SODELOVANJE V MEDNARODNEM PROSTORU

12. Potrebo po **interdisciplinarnem pristopu pri varstvu okolja, narave in še posebej voda** pri načrtovanju in izvajanju celovitih rešitev, **moramo konceptualno na novo premisliti**. Razvoj celovitih rešitev na nivoju sistemov je možen v skupnostih tistih, ki so neposredno eksistencialno ali interesno zainteresirani za vodo, ker ob njej živijo. Le take skupine se bodo lahko odzivale ob konkretnih situacijah, če jih le država podpre z ustvarjanjem pogojev in širšo vsebinsko usmeritvijo.
13. V vsakem primeru je treba v procesih projektiranja in načrtovanja posegov v prostor **obveščati in vključevati javnost**. To preprečuje nadaljnje konflikte. Vodenje teh procesov ni samo odgovornost države, temveč tudi investorjev. Ti naj bi s komunikacijo z javnostjo začeli že na začetku kreiranja načrtov, na državi pa je, da v javnih razpravah zagotovi argumentirane odgovore na pripombe javnosti in okrepi nadzorno funkcijo.

14. Pomen **izobraževanja in ozaveščanja o vodah je velik**. Izobraževanje naj poteka na vseh ravneh (formalno in neformalno izobraževanje). Potrebno je tudi zbiranje in poznavanje dodatnih ter kakovostnih informacij za podporo pri upravljanju podzemnih in površinskih voda. Upošteva naj se predlog razvoja **novega znanja** z raziskovalnimi projekti in interdisciplinarnim sodelovanjem.
15. Da bi zadovoljili naše potrebe po vodi ter zmanjševali poplavno ogroženost in nevarnosti suš, **je dolgoročno treba vodo zadržati v pokrajini**, to je v gozdu, v tleh, mokriščih in depresijah. Voda se zadržuje tudi v sonaravnih odsekih rek, v mrtvicah, na mokrotnih travnikih, mlakah, ribnikih, kalih ali pa v zadrževalnikih. Zadrževalniki so kratkoročno in srednjeročno učinkovit in marsikje nujen ukrep. Z njimi ne le zadržujemo vodo za rabo, ampak reguliramo vodni režim in varujemo naravo. Zagotavljanje prostora za zadrževanje vode v Sloveniji ni enostavno, saj z zadrževalniki posegamo na kmetijska, gozdna ali poseljena zemljišča. Zato je treba vzpostaviti dialog med lastniki zemljišč ter vsemi ostalimi akterji. To je tudi eden od ključnih elementov za urejanje voda na nivoju porečij.
16. Posebno vlogo ima zadrževanje vode za energetska izrabo, ki trenutno zagotavlja približno 1/3 slovenske proizvodnje elektrike. V prihodnosti bo delež te proizvodnje zaradi novih obnovljivih virov manjši, vendar je treba zaradi **posebnega, stabilizacijskega pomena hidroenergije v elektro energetskem sistemu** to izrabo skrbno vzdrževati in glede na možnosti razvijati. Pomembno vlogo sistemskega servisa pri proizvodnji električne energije bodo v prihodnosti lahko dobile tudi črpalne hidroelektrarne.
17. **Umeščanje zadrževalnikov v prostor je dolgotrajen in kompleksen proces** – čeprav se danes gradijo večnamenski zadrževalniki, jih vedno zgradimo z nekim osnovnim namenom (določeno imajo primarno in sekundarno rabo). Primarnim se sčasoma pridružijo še druge, t. i. »pridružene« rabe (ribištvo, turizem, narava ipd.). Nujno je, da se ohranja primarna raba zadrževalnikov, tej pa se morajo v največji meri prilagoditi pridružene rabe. Zadrževalnike in pregrade je treba redno vzdrževati, nekatere »zapuščene« pa primerno izkoristiti.
18. **Rečne sedimente in sedimente v zadrževalnikih** je treba obravnavati drugače kot »odpadek«. Ob primernem tretiranju jih je mogoče izrabiti za kmetijstvo, kot sekundarne surovine ipd.

Fotografije: Črtomir Goznik

Več informacij: www.kongresvode.si.